

RAYMOND FAGEL
EN YOLANDA RODRÍGUEZ PÉREZ (RED.)

DE TACHTIGJARIGE OORLOG IN EUROPESE OGEN

De internationale geschiedenis
van een nationaal verhaal

Boom – Amsterdam

Inhoud

Wist je dat... 7

Inleiding – *Raymond Fagel en Yolanda Rodríguez Pérez* 11

1 **Om de eer** – *Rosanne Baars* 23

De fascinatie van de Fransen voor de Tachtigjarige Oorlog

2 **‘Engelse ogen hebben de verwoestingen van de Lage Landen gezien’** – *Arthur der Weduwen* 47

Engelsen en de Tachtigjarige Oorlog

3 **Een gemeenschappelijke zaak** – *Jack Abernethy* 75

Schotse soldaten en de Tachtigjarige Oorlog

4 **Vanuit het Noorden geen nieuws** – *Liesbeth Geevers* 91

De Tachtigjarige Oorlog in Deense ogen

5 **Oorlog bij de naaste burenen** – *Jonas van Tol* 103

Het Heilige Roomse Rijk en de Tachtigjarige Oorlog

6 **Van Brabant tot Brazilië** – *Paul Hulszenboom* 131

Poolse betrokkenheid bij de Tachtigjarige Oorlog op schrift en in de strijd

7 **‘Hier bij ons vertelt men slecht nieuws’** – *Nicolette Mout* 163

De Tachtigjarige Oorlog weerspiegeld in Bohemen (1567-1621)

8 **Italiaanse percepties over de Opstand in de Nederlanden** – *Nina Lamal* 173

- 9 **De Portugezen in de Lage Landen en de wereldoorlog
tegen de Nederlanders** – *Miguel Dantas da Cruz* 199
- 10 **De onbegrijpelijke opstand tegen de rechtvaardige
Spaanse koning** – *Raymond Fagel en Yolanda Rodríguez
Pérez* 219
- 11 **‘Rebellen, vissers, een goddeloos volk’** – *Lisa Kattenberg* 245
Het multinationale perspectief van William Sempill
- 12 **De visie van de ‘Spaanse’ moriscos op de opstandelingen
in de Republiek als bondgenoten** – *Gerard Wiegers* 259
- 13 **Het Osmaanse Rijk en de Tachtigjarige Oorlog**
– *Merlijn Olzon* 273
- Belangrijke gebeurtenissen 295
Belangrijke personen 297
Noten 299
Illustratieverantwoording 330
Namenregister 331
Over de auteurs 336

Wist je dat...

Willem van Oranje beroemd was in Frankrijk, maar dat zijn broer Lodewijk daar destijds nog veel bekender was.

De Fransen de Tachtigjarige Oorlog vooral zagen als een ruzie tussen hoge edelen over eer en wraak.

In 1604 in Parijs het gerucht ging dat Maurits van Nassau door zijn kamerdienaar was vermoord.

Er rond 1590 wel zo'n zes- à zeventuizend Nederlanders in Londen woonden.

Er tienduizenden Engelsen in het leger van de Republiek hebben gediend.

Bij de Slag bij Nieuwpoort in 1600 de helft van de slachtoffers uit het leger van de Republiek Engels was.

De Engelse koning Jacobus I een grote vijand was van de Nederlandse remonstranten (arminianen).

De calvinistische Schotten de strijd in de Nederlanden zagen als een vervolg op hun eigen burgeroorlog.

Gedurende de gehele Tachtigjarige Oorlog er altijd ten minste één Schots regiment in het staatse leger te vinden was.

Er in 1629 zelfs bijna zesduizend Schotten aan de kant van de Republiek vochten.

Schotse soldaten de arminianen in Alkmaar met veel geweld hebben bestreden.

De Nederlanders in 1623 een aantal Engelse kooplieden executeerden op Ambon en dit tot een groot conflict leidde met Engeland (*the Amboyna massacre*).

De Deense koning Frederik II bevriend was met Willem van Oranje en een peetoom was van Frederik Hendrik.

Denen en Nederlanders elkaar vooral als rivalen zagen.

Er pas in 1625 een officieel verdrag kwam tussen de Republiek en Denemarken.

De Duitse landsknechten zowel in het leger van Alva als in dat van Willem van Oranje dienden.

De Universiteit Leiden niet van de grond was gekomen zonder de hulp van de universiteit van Heidelberg.

Nederlandse katholieke vluchtelingen in Keulen het hoofd van Balthasar Gerards (de moordenaar van Willem van Oranje) als een relik vereerden.

Het Duitse beeld van de Tachtigjarige Oorlog bepaald werd door de complottheorie dat alle protestantse vorsten in Europa vervangen zouden gaan worden door katholieken.

Men in Polen zowel gedichten schreef over de katholieke overwinning bij Oostende als over de protestantse martelaren na de overgave van dezelfde stad.

Er in Polen mensen waren die stelden dat Holland nu geregeerd werd door boeren.

De elkaar bestrijdende militaire leiders Ambrogio Spinola en Maurits van Nassau allebei beroemdheden waren in Polen.

De Boheemse bondgenoten van de Republiek eindeloos moesten zeuren om financiële steun uit Den Haag.

Bij het Beleg van Breda Venetiaanse militairen tegenover elkaar stonden.

In Italië het verhaal ging dat Willem van Oranje in zijn tuin was vermoord toen hij met zijn dochter aan het wandelen was.

De Portugezen de Tachtigjarige Oorlog verbinden met wat zij de Portugees-Nederlandse Oorlog van 1601-1661 noemen.

De meeste Portugezen liever hun soldaten in de koloniën lieten vechten dan ze naar de Nederlanden te sturen.

De Portugese soldaten die voor de Habsburgers in de Nederlanden vochten, daarna in Portugal de leiding op zich namen van de opstand tegen de Habsburgse koning.

De schuld van de opstand volgens de Spanjaarden bij de ambitieuze en hebzuchtige Nederlandse adel lag, die het blinde en goedgelovige volk had misleid.

Inleiding

Heel Europa keek gedurende de Tachtigjarige Oorlog vol verbazing en nieuwsgierigheid naar wat er zich in de Nederlanden afspeelde. Soldaten uit allerlei landen waren direct betrokken bij de hevige en langdurige militaire strijd, maar nog veel meer mensen overal in Europa volgden de gebeurtenissen op de voet, omdat deze van invloed waren op de situatie in hun eigen land. Militairen schreven tijdens hun vaak jarenlange verblijf brieven aan het thuisfront, en nieuwsbrieven – en later kranten – informeerden de Europeanen in vele talen over de voortgang van de strijd. Kroniekschrijvers lieten de eerste analyses en overzichten van de gebeurtenissen van de personen rollen. De Tachtigjarige Oorlog was een Europees conflict dat zijn gelijke niet kende, waarbij niet alleen internationale militaire en politieke belangen, maar ook de religieuze verdeeldheid in Europa een grote rol speelde. Katholieken vreesden een protestantse machtsovername in Europa, terwijl protestanten juist bang waren voor een katholieke samenzwering om het protestantisme uit te roeien.

Toch bestaat de Tachtigjarige Oorlog in het Nederlandse collectieve geheugen vooral als een langdurig conflict tussen Spaanse onderdrukkers en opstandige Nederlanders binnen de eigen grenzen, waarbij de eerste fase ook bekendstaat als de Opstand. Gaandeweg is er in Nederland een nationaal verhaal ontstaan dat weinig oog meer heeft voor de internationale context van destijds. Slechts weinig Nederlanders denken bij de Tachtigjarige Oorlog aan de gebieden in het huidige België, Luxemburg en Noord-Frankrijk, waar de strijd in eerste instantie was begonnen en waar het calvinisme eerder dan in het

huidige Nederland tot bloei was gekomen. Vergeten is de aanwezigheid van vele Engelse en Schotse soldaten die de opstandelingen steunden in hun strijd tegen de katholieke landsheer Filips II. Vergeten is ook de directe betrokkenheid van Duitsers, Fransen, Italianen en Portugezen. De enige buitenlanders die nog een rol mochten spelen in het nationale verhaal waren de Spanjaarden als de wrede, streng katholieke vijanden van een vermeend eensgezind protestants, vrijheidslievend en tolerant Nederlands volk.

In het negentiende-eeuwse Nederland ontstond er zo een canoniek nationaal geschiedverhaal waarbij de oorlog in 1568 begonnen was in het Groningse Heiligerlee, prins Willem van Oranje in Delft woonde en de meeste Nederlanders protestants waren. Willem van Oranje, een in Brussel opgegroeide grotendeels Franstalige Duitse edelman met grote belangen in zowel Frankrijk als Duitsland, werd verkleind tot een lokale Nederlandse (of zelfs Hollandse) held, nauw verbonden aan de iconische plaats van zijn dood op de trappen van het Delftse Prinsenhof en zijn grafmonument, dat zich daar vlakbij bevindt in de Nieuwe Kerk. De – deels door de moord op Pim Fortuyn in het water gevallen – verkiezing van Willem van Oranje tot de belangrijkste Nederlander uit de geschiedenis in 2004, zou je kunnen beschouwen als de culminatie van dit nationaliseringsproces van de Tachtigjarige Oorlog en zijn grootste held. De Tachtigjarige Oorlog ontwikkelde zich tot de legitimerende voorgeschiedenis van het ontstaan van de nieuwe Nederlandse staat en kreeg uiteindelijk de status van een geconsolideerde ontstaansmythe. Ook in onze huidige tijd wordt nog steeds de geschiedenis van de eerste jaren van het conflict gezien als ‘de geboorte van Nederland’.¹ Dat idee is op zichzelf niet volledig onwaar, maar het leert ons weinig over de geschiedenis van de Tachtigjarige Oorlog an sich en eigenlijk meer over de Nederlandse geschiedenis van daarna.

Deze tegenstelling tussen dit nationale verhaal en de internationale dimensie van de Tachtigjarige Oorlog is door historica Judith Pollmann in 2009 kort en bondig onder woorden

gebracht: ‘veel in de nationale geschiedenis is niet zo nationaal als wij vaak geneigd zijn te denken’. Volgens haar is er de afgelopen jaren weer meer aandacht onder historici voor de internationale context van de Nederlandse geschiedenis.² Dit boek over de Tachtigjarige Oorlog in Europese ogen getuigt van deze inmiddels bloeiende ontwikkeling en steunt inhoudelijk op een aantal van deze historici, die zelf belangrijke bijdragen hebben geleverd aan deze internationalisering van de Nederlandse geschiedenis. De blik van buiten kan ons veel leren over de dynamiek en de bredere implicaties van deze roerige historische periode. Het is de Nederlandse geschiedenis binnenstebuiten gekeerd.

Een drievoudig prisma: betrokkenheid, berichtgeving, beeldvorming

Deze Europese ogen worden gestuurd door een drievoudig prisma dat de auteurs gebruikt hebben bij het schrijven van hun hoofdstukken. Iedere auteur kon daarbij zijn eigen keuzes maken, gebaseerd op de aard en bijzonderheden van het gebied en de eigen expertise. Allereerst is er aandacht voor de directe aanwezigheid van personen uit een ander gebied in de Nederlanden. Dit kunnen diplomaten of reizigers zijn, maar het gaat hierbij toch vooral om de gebieden die soldaten hebben geleverd voor het conflict in de Nederlanden. Hun directe betrokkenheid toont overduidelijk aan dat je niet van een eenvoudige strijd tussen Nederlanders en Spanjaarden kunt spreken. Het was een internationale pan-Europese oorlog.

Ten tweede kijken we naar de manier waarop er in ieder gebied informatie terechtkwam over de oorlog in de Nederlanden en hoe de berichtgeving verliep. In deze periode ontstond er een nieuwe vorm van informatievoorziening, waarbij het nieuws over de gebeurtenissen in de Nederlanden zich efficiënter ging verspreiden door heel Europa. Deze informatiestroom vond plaats in de vorm van brieven aan kooplieden, diplomaten en vorstenhoven, door nieuwsbrieven en nieuwspamfletten, en als onderdeel van de kronieken die overal in Europa over de

Nederlanden werden gepubliceerd. Nieuws werd meegenomen door de buitenlandse soldaten of door reizigers die het weer verwerkten in hun reisverslagen. Nieuws kon worden gedrukt, doorverteld en zelfs gezongen.

Het derde vlak van het gebruikte prisma richt zich op de inhoudelijke visie in de diverse gebieden op de Tachtigjarige Oorlog en op de Nederlanden en hun bewoners. Hoe oordeelde men over de oorzaken en het karakter van het conflict en over de directbetrokkenen in de Nederlanden? Deze internationale beeldvorming weerspiegelt daarbij niet alleen percepties over de Nederlanden, maar toont ook hoe mensen in andere gebieden zich verhielden tot die oorlog in de Nederlanden en hoe het conflict gezien en verklaard werd aan de hand van hun eigen preoccupaties en politieke agenda. Het oordeel over het vreemde en de ander is tegelijkertijd altijd een spiegel van het eigene.

Het chronologische kader van de hoofdstukken strekt zich uit van de Beeldenstorm in 1566 tot de Vrede van Münster in 1648, maar in de meeste hoofdstukken valt een nadruk op een meer beperkte periode te constateren. In de praktijk zijn er namelijk maar weinig historici die de gehele periode van tachtig jaar even aandachtig bestuderen. Een vergelijkbare beperking betreft de geografische ruimte van het verhaal. De Nederlanden van de Tachtigjarige Oorlog besloegen een gebied dat behalve het gebied van de huidige staten Nederland, België en Luxemburg, ook het noorden van Frankrijk omvatte. Gedurende het tweede deel van het conflict zijn er in dit gebied twee nieuwe staten ontwikkeld: de Republiek aan de ene kant en de Spaanse of Zuidelijke Nederlanden aan de andere. Zeker voor de zeventiende eeuw maken de meeste historici in hun onderzoek een keuze tussen beide staten, die je kunt zien als respectievelijk de voorlopers van het huidige Nederland en België. Die keuze is veelal gebaseerd op de eigen nationale achtergrond van de auteur. Het voornamelijk Nederlandse karakter van dit boek heeft ervoor gezorgd dat er relatief meer aandacht is voor het noorden dan voor het zuiden van de oude Nederlanden.

Voor moderne inwoners van Nederland en België lijkt die

noord-zuidscheiding welhaast vanzelfsprekend. Historicus Ernst Kossmann sprak in dit verband kritisch over ‘de platte realiteit van de hedendaagse staatsgrenzen’.³ Bij het begin van de Tachtigjarige Oorlog bestond er echter veeleer een scheiding tussen een aantal kernprovincies en de perifere randprovincies. Vooral Vlaanderen, Brabant, Holland en Zeeland waren politiek, economisch en cultureel nauw met elkaar verbonden. Het waren verstedelijkte gebieden met een bloeiende internationale handel. Deze gebieden hadden ook het meeste belang bij samenwerking op een centraal niveau. De randprovincies, ‘van Friesland over Utrecht tot Luxemburg en de Waalse provincies van Namen (Namur) tot Franstalig Vlaanderen, waren vrijwel het spiegelbeeld van de kernprovincies’, zo stelde historicus Hugo de Schepper in 2014. Dat waren dunbevolkte gebieden met kleine steden die ver uit elkaar lagen en waar de kerk en de adel nog veel controle over het bezit hadden. In deze vooral agrarische gebieden was juist weinig behoefte aan staatkundige integratie.⁴ In dit boek worden de anachronistische benamingen Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden daarom niet gebruikt voor de zestiende eeuw, alleen een enkele keer voor de tweede helft van het conflict als synoniemen voor de Republiek en de Spaans-Habsburgse Nederlanden die men rond die tijd als aparte staten kon gaan beschouwen.

De Nederlanders in de Tachtigjarige Oorlog spraken niet allemaal Nederlands. In enkele zuidelijke gewesten werd Frans gesproken en ook in de rest van de Nederlanden diende Frans als de taal van de elite. De in Gent geboren keizer Karel v schreef nooit in het Nederlands en ook Willem van Oranje lijkt nimmer iets in die taal op papier gezet te hebben. Zowel Karel v als Willem van Oranje moet het Nederlands tot op zekere hoogte wel machtig zijn geweest, maar zij gebruikten de taal dus niet om zich schriftelijk uit te drukken. Dat koning Filips II geen Nederlands sprak, was dus veel minder problematisch dan het feit dat hij geen Frans sprak. Met zijn kennis van het Latijn en het Spaans zal hij natuurlijk wel wat Frans hebben begrepen. De adellijke Nederlandse bestuurders, zoals Maximiliaan van

Hénin-Liétard, de graaf van Boussu, stadhouder van Holland en Zeeland tussen 1567 en 1573, werden veelal gerekruteerd uit deze groep van Franstalige adellijke Nederlanders.⁵ Het maakte ze in de vroegmoderne tijd niet minder Nederlands. In het oosten van de Nederlanden werden daarnaast volkstalen gesproken die sterk afweken van het meer algemene Nederlands dat als bovengewestelijke bestuurs taal vooral op het Brabants was gebaseerd.⁶

Een laatste algemene opmerking betreft het gebruik van het begrip 'Spaans'. Om hun tegenstanders te diskwalificeren gebruikten de opstandelingen al snel de benaming 'Spaans' voor iedereen die hun zaak niet was toegedaan. Zo leek het in plaats van de burgeroorlog die het was, een strijd van alle Nederlanders tegen een vermeende buitenlandse bezetter. Deze zeer slimme propagandastrategie van de opstandelingen is later vrijwel naadloos terechtgekomen in de Nederlandse geschiedschrijving over de Tachtigjarige Oorlog en daarmee ook in het beeld dat veel mensen tot op de dag van vandaag in Nederland hebben. Hierbij wordt over het hoofd gezien dat Filips II de rechtmatige heer van de Nederlanden was, die hij van zijn vader Karel V had geërfd, en niet door oorlog veroverd. In de Nederlandse geschiedenis is er zeker een Duitse bezetting geweest, maar geen Spaanse bezetting. In dit boek verwijst 'Spaans' naar mensen en instellingen die direct verbonden waren met de Spaanse koninkrijken op het Iberisch Schiereiland. Wanneer het gaat om instellingen of bijvoorbeeld legers die verbonden zijn met de landsheer zal vooral gebruikgemaakt worden van de benaming Habsburgs, die verwijst naar de dynastie waar de desbetreffende vorsten uit voortkwamen.

De internationalisering van de Tachtigjarige Oorlog

Als begrip kon de Tachtigjarige Oorlog pas geboren worden toen de Vrede van Münster in 1648 was getekend. De ondertekenaars van de vrede hadden in ieder geval zelf het mooie ronde getal van tachtig nog niet meteen in gedachten. Wel beschouwden ze de vrede als het einde van een zeer langdurig

conflict dat volgens hen al in 1567 was begonnen. De befaamde protestantse geschiedschrijver en literator P.C. Hooft, auteur van de *Nederlandsche historiën* (1642-1654) overleed op 21 maart 1647, helaas net te vroeg om het sluiten van de vrede op 30 januari 1648 mee te kunnen maken. Aangezien de schrijver in 1641 sprak van een oorlog die al 73 jaar duurde, lijkt hij echter wel degelijk uitgegaan te zijn van een begin in 1568.⁷

De Staten-Generaal van de Republiek zetten in 1648 meteen al een stap in de goede richting van de 'Tachtigjarige Oorlog'. Hoewel de formele ratificatie van de vrede plaatsvond op 15 mei, besloten zij om de officiële gedenkdag van de vrede uit te roepen op 5 juni 1648, de dag waarop de onthoofding van de graven van Egmont en Horn in 1568 werd herdacht. Op dat moment ging het dus nog niet om de door de rebellen gewonnen Slag bij Heiligerlee op 23 mei 1568, die later in Nederland zou gaan dienen als startpunt van de Tachtigjarige Oorlog, maar om de executie van beide graven op de Grote Markt in Brussel. Deze keuze laat zien dat de mensen in 1648 nog beseften dat de zuidelijke gewesten deel hadden uitgemaakt van het conflict en dat ook daar Nederlanders woonden.

De zeer goede en complete Wikipedia-pagina over de historiografie van de Tachtigjarige Oorlog⁸ geeft als oudste vermelding van het begrip Tachtigjarige Oorlog een Spaanstalig militair traktaat van Francisco Dávila Orejón y Gastón uit 1669 (waarschijnlijk wel in Antwerpen geboren), maar daarin is eigenlijk slechts sprake van een oorlog die meer dan tachtig jaar duurde. Vervolgens verscheen in 1675 *'t verwerd Europa* [Europa in verwarring] van de Nederlandse diplomaat Pieter Valckenier, waarin duidelijk gesproken wordt over 'den tachtig jaarigen en onversoonlyken oorlog tusschen de Spanjaarden en de Vereenigde Nederlanders'. Voorlopig is dit de oudste vermelding van de Tachtigjarige Oorlog als vaststaand historisch begrip waarbij en passant de strijd bondig samengevat wordt als een oorlog tussen onverzoenlijke Spanjaarden en Nederlanders.

Je kunt de nieuwe internationalisering van de geschiedenis van de Tachtigjarige Oorlog laten beginnen bij de Britse his-

toricus Geoffrey Parker, die in de jaren zeventig twee boeken schreef die het internationale perspectief weer terug wisten te brengen. Judith Pollmann spreekt van inzichten die ons beeld radicaal zouden internationaliseren en noemt Parker daarbij als de auteur van de 'spectaculairste bijdrage'. Door te kijken naar de internationale Habsburgse politiek 'werden "nationale" factoren daardoor eensklaps een stuk minder belangrijk'. In 1972 verscheen zijn omgewerkte proefschrift met als titel *The army of Flanders and the Spanish Road, 1567-1659. The logistics of Spanish victory and defeat in the Low Countries' wars* en vijf jaar later publiceerde hij zijn overzichtswerk over *The Dutch Revolt*.⁹ Vanwege zijn grote betekenis voor de geschiedenis van de Tachtigjarige Oorlog willen we dit boek opdragen aan Geoffrey Parker, die sinds zijn publicaties in de jaren zeventig altijd geboeid is gebleven door de geschiedenis van de Lage Landen.

In de jaren zeventig was de Nederlandse reactie op zijn werk echter nog veel minder positief. Pollmann noemt de opvattingen van sommige recensenten 'zelfs uitgesproken zuur'. Het kwam er toch vooral op neer dat zijn werk veel te 'Spaans' en te 'katholiek' was. Zijn eigen reactie daarop was duidelijk: 'I love Spain and the Netherlands equally and, although I always take the religion of sixteenth-century people seriously, I am indifferent to both Protestantism and Catholicism today.'¹⁰ In de jaren dat Parker aan zijn dissertatie werkte was ook de al genoemde historicus en archivaris Hugo de Schepper naar Spanje gereisd om in het staatsarchief van Simancas microfilms te laten maken van de belangrijkste Spaanse bronnen voor de Nederlandse geschiedenis van de vroegmoderne tijd.¹¹ In Nederland bleef de belangstelling voor de Spaanse archieven in de tussentijd uiterst gering.

Rond dezelfde tijd trok Nicolette Mout, auteur in dit boek, voor haar dissertatie naar Tsjechoslowakije. Haar *Bohemen en de Nederlanden in de zestiende eeuw* verscheen in 1975.¹² Hoewel deze veel meer culturele studie niet specifiek de Tachtigjarige Oorlog als onderwerp had, laat het boek wel goed zien hoe je een nieuw perspectief op de gebeurtenissen in de Nederlanden kon ver-

krijgen door die vanuit een ander gebied te bezien. Hoewel zeker niet zo bedoeld, zou je het boek kunnen beschouwen als een directe voorloper van *De Tachtigjarige Oorlog in Europese ogen*.

Daarna waren er vooral niet-Nederlandse auteurs die boeken schreven met een buitenlandse blik op de gebeurtenissen in de Nederlanden. Zo publiceerde Johannes Arndt in 1998 een boek getiteld *Das heilige Römische Reich und die Niederlande 1566 bis 1648* en in datzelfde jaar verscheen *L'entreprise du duc d'Anjou aux Pays-Bas de 1580 à 1584* van Frédéric Duquenne. In 2003 wijdde Monique Weis een studie aan *Les Pays-Bas espagnols et les états de Saint Empire (1559-1579)* en in 2013 verscheen *Britain and the Dutch Revolt 1560-1700* van Hugh Dunthorne.¹³

Een veel directere voorouder van het huidige boek is het proefschrift dat een van de samenstellers van dit boek, Yolanda Rodríguez Pérez, in 2003 verdedigde aan de Universiteit Utrecht. Haar *De Tachtigjarige Oorlog in Spaanse ogen* werd dat jaar uitgegeven door Marc Beerens van Uitgeverij Vantilt in Nijmegen.¹⁴ Toen enige tijd geleden dezelfde Marc Beerens – inmiddels werkzaam bij Uitgeverij Boom – vernam dat er ook een studie was naar de Tachtigjarige Oorlog in Italië, geschreven door Nina Lamal, ook auteur in dit boek, kwam bij hem het idee op om vanuit een breder geografisch perspectief naar de Tachtigjarige Oorlog te kijken.¹⁵ Dit boek is het resultaat van die ingeving. Het combineert de nadruk op communicatie en berichtgeving uit Nina Lamals *Italian communication on the Revolt in the Low Countries (1566-1648)* met de beeldvorming die centraal staat in het proefschrift van Yolanda Rodríguez Pérez.

Het boek is dus zeker geen algemene geschiedenis van de Tachtigjarige Oorlog. Wie een overzicht van de gebeurtenissen uit deze tijd wil krijgen, kan behalve bij het boek van Parker over de *Dutch Revolt* – met dus een internationaal en sterk Spaans perspectief – ook te rade bij de mooie overzichtswerken van Simon Groenveld en Anton van der Lem, die allebei een voornamelijk nationaal perspectief hanteren.¹⁶ In haar artikel over de internationalisering pleit Judith Pollmann voor de integratie van beide perspectieven in een nieuwe synthese: ‘een nieuwe

interpretatie moet idealiter dus niet alleen recht doen aan de internationale context waarbinnen alle grote spelers hun koers bepaalden. Het moet tegelijkertijd laten zien hoe de Opstand ook de som was van lokale machtsverhoudingen, tradities en belangen, en zelfs van individuele beslissingen.¹⁷ Een poging tot een dergelijke integratie van beide perspectieven wordt gedaan in een boek over de geschiedenis van het jaar 1572, van de hand van Judith Pollmann en de andere samensteller van dit boek, Raymond Fagel.¹⁸ Veel informatie over de Tachtigjarige Oorlog valt verder te vinden op de website over de *Dutch Revolt* die door Anton van der Lem is opgezet voor de Leidse universiteitsbibliotheek. Daar staat behalve het algemene verhaal, veel betrouwbare informatie over onder meer de diverse bronnen, de deelnemers aan het conflict en de lokale geschiedenis, maar de website bevat bijvoorbeeld ook een zeer uitgebreide jaartallenlijst.¹⁹

Het boek kent geen dwingende volgorde en aangezien ieder hoofdstuk op zichzelf staat, kan de lezer er dus voor kiezen om op geheel eigen wijze door het boek te gaan. In het eerste deel beginnen we met de buurlanden van de Nederlanden en daarna zoomen we langzaam uit. Daarbij komen we dus eerst uit bij de landen die net als de Nederlanden intern te maken hebben gehad met grote religieuze conflicten tussen katholieken en protestanten. Ook in Frankrijk, Engeland, Schotland, Denemarken, het Roomse Rijk, Polen en Bohemen hebben katholieken en protestanten in de vroegmoderne tijd tegenover elkaar gestaan. Dit heeft zowel de contacten met de Nederlanden als de visie op het land en de gebeurtenissen beïnvloed. De Tachtigjarige Oorlog kon in deze landen gebruikt worden als voedingsstof bij het uitvechten van de eigen interne conflicten.

In het tweede deel van het boek komen we vervolgens bij staten waar het protestantisme niet of nauwelijks tot ontwikkeling is gekomen: de diverse Italiaanse staten, Portugal en Spanje. Daar werd de oorlog gezien vanuit een katholiek perspectief, maar de contacten en de visie op de oorlog werden tegelijkertijd sterk beïnvloed door de dominante positie van de

Spaanse Monarchie in deze gebieden. Het boek vervolgt met een voorbeeld van een transnationale visie op de oorlog in de Nederlanden om te benadrukken dat de indeling die we in dit boek hebben gemaakt aparte gebieden accentueert, terwijl er in werkelijkheid sprake was van veel internationale contacten en wederzijdse beïnvloeding. We eindigen met de contacten en het beeld van de Spaanse moriscos (de formeel tot het christendom bekeerde islamieten) en het Osmaanse Rijk. Vanuit de islam werd er weer op een andere manier gekeken naar het politieke en religieuze conflict in de Lage Landen.

Deze Europese rondreis vormt tegelijkertijd ook een staalkaart van de beschikbare bronnen en de talen die in Europa gebruikt werden. De hoofdstukken zijn gebaseerd op bronteksten in het Nederlands, Frans, Duits, Engels, Latijn, Deens, Pools, Tsjechisch, Italiaans, Portugees, Spaans, Arabisch en Osmaans. Voor een enkele auteur zou dit nooit mogelijk zijn geweest. Om de verscheidenheid aan talen te laten zien is er in ieder hoofdstuk één groter citaat voorzien in de oorspronkelijke taal. Deze meertalige pan-Europese aanpak is tamelijk uniek binnen de Europese historische wereld en voor de vroegmoderne tijd is een dergelijk project volgens ons helemaal zelden ondernomen. *De Tachtigjarige Oorlog in Europese ogen* vormt door zijn Europese uitstraling echter een prachtige casestudy voor een dergelijk experiment.

Het uitermate langdurige conflict heeft ervoor gezorgd dat de Nederlanden op de voorpagina's van de Europese nieuwsmedia terechtkwamen en daar bleven. Zowel de omvang en de intensiteit van de strijd, als ook juist de internationale deelname aan het conflict en de internationale consequenties ervan, maakten van de Tachtigjarige Oorlog een belangrijke verbindende factor in de Europese geschiedenis van de vroegmoderne tijd. Ook al is de term Tachtigjarige Oorlog vooral een Nederlands begrip, dit boek maakt duidelijk dat het hier gaat om een Europees fenomeen dat we alleen in die bredere context ten volle kunnen begrijpen. Het boek toont aan hoe Europa op allerlei manieren verbonden is door een gemeenschappelijke

geschiedenis van oorlog. Om het huidige Europa te begrijpen moeten we die gewelddadige geschiedenis niet vergeten, maar juist plaatsen binnen een bredere context van internationale contacten en culturele uitwisseling.

Cornelis Claesz van Wieringen, schilderij, *The Spanish Armada off the English Coast*, ca. 1620-1625 [zie tekst p. 249].

Jan Luyken, gravure, *De Spaansche oorlogsvloot van den Jaere MDLXXVIII* (ondergang van de Spaanse Armada, 1588), Amsterdam ca. 1679-1684 [zie tekst p. 249].

Michiel Jansz. van Mierevelt, schilderij, Portret van prins Maurits, ca. 1613-1620 [zie tekst p. 265].